

משה מעוז וירון הראל

היהודים בסביבתם

מבוא

היהודים בסוריה, בדומה לנוצרים, חיו במשך מאות שנים במעמד נמוך מבחינה פוליטית, ציבורית ומשפטית לעומת המוסלמים – אדוני הארץ ונושאי "האמונה הנכוחה". השלטון והאוכלוסייה המוסלמית ראו בהם נתינים נחותים שאינם זכאים להיות חברים מלאים ושווים בקהילה הפוליטית ובמוסדות השלטון. זאת, אליבא דמוסלמים, משום שיהודים ונוצרים אינם מאמינים בהתגלות האלוהית המלאה לנביא מִחְמַד, אלא בהתגלויות החלקיות לנביאים משה וישו.

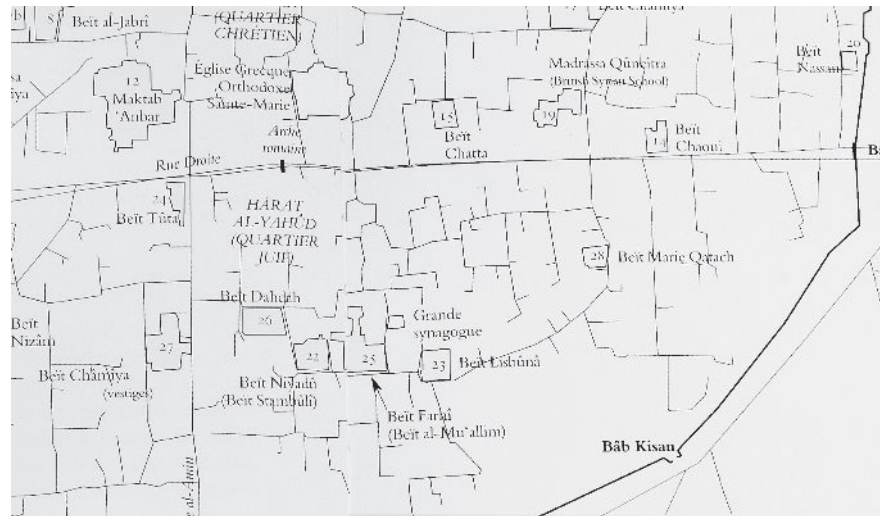
עם זאת בשל האמונה המוסלמית כי דתותיהם של מיעוטים אלו נובעות מהתגלות אמיתית ומשום היותם "אנשי הספר" (אֶהֶל אֶלְכְּתָאב) הם היו רשאים לחיות בביטחון במדינה המוסלמית כבני חסות (אֶהֶל אֶלְדִּימָה) ולשלם למדינה מעין "דמי חסות" בצורת מס גולגלת (גִּזְיָה) שהוטל על כל גבר מגיל 12. גם במערכת המשפטית המוסלמית – בבתי הדין השרעיים – היה מעמדם נחות. בדרך כלל עדותם נגד בעלי דין מוסלמים לא הייתה קבילה באופן רשמי.

יהודים ונוצרים היו מוגבלים ומופלים לרעה גם בתחומים אחרים: נאסר עליהם לבנות בתי תפילה חדשים או לשפץ ישנים ולקיים את פולחניהם בפרהסיה. בתקופות שונות הם חויבו ללבוש בגדים או חלקי לבוש בצבעים מסוימים – בדרך כלל צהוב ליהודים – ונאסר עליהם לרכוב על סוסים בחוצות הערים, כדי להבדילם ממוסלמים. למרות ההתחייבות של המדינה המוסלמית להגן על ביטחונם ועל רכושם של היהודים והנוצרים סבלו הללו לעתים מהצקות ומהשפלות מצד ההמון המוסלמי ומשרירות לבם של שליטים מוסלמים.

ד'מ"ה

הד'מ"ה מגדירה את המעמד המשפטי של "בני דתות הספר", היהודים והנוצרים, כ"בני חסות" של המוסלמים. על פי ההלכה האסלאמית, חייב מעמדם של היהודים והנוצרים להיות נחות מזה של המוסלמים. המוסלמים מאמינים כי התורה שבידי היהודים והברית החדשה שבידי הנוצרים מזויפות, אך מקורן בהתגלות אמיתית. אמונה זו הקנתה למיעוטים הלא-מוסלמים האלה את הזכות לחיות חיים בטוחים ולקיים את דתותיהם בחירות יחסית בחסות שלטון האסלאם. זאת, בתמורה לתשלום מס החסות (גִּזְיָה), ובקבלם על עצמם הגבלות והשפלות דתיות וחברתיות שונות.

קטע מתוך מפת העיר דמשק. למטה מימין הרובע היהודי, משמאלו הרובע המוסלמי (רחוב אלאמין מפריד ביניהם) ומעליו הרובע הנוצרי ("הרחוב הישר" מפריד ביניהם)

קטע מתוך "הרחוב הישר" המפריד בין בתי היהודים לבתי הנוצרים בדמשק, 1868

במקרים מסוימים סבלו יהודים ונוצרים מפשוטי העם מפגיעות של ההמון המוסלמי – אשר אילץ אותם ללכת במקום שבהמות הלכו, לטאטא רחובות, לשאת משאות לא להם ולספוג מכות גופניות. כדי להימנע מכל אלה נזקקו לפעמים בני עדות החסות לחסות בצלם של תקיפים מקומיים תמורת תשלומים קבועים. משתי עדות החסות, היהודים והנוצרים, יחסם של מוסלמים ליהודים היה בדרך כלל טוב מיחסם לנוצרים, שהיו רבים מהיהודים ומונותאיסטים פחות מהם, ונחשדו בקשרים עם מעצמות אירופה הנוצרית שסיכנו כביכול את המדינה המוסלמית.

התקופה הטרומ־מודרנית

מצב דואלי זה של אוטונומיה עדתית-דתית ושגשוג חלקי, מחד גיסא, ושל נחיתות והשפלה, מאידך גיסא, אפיין את יהודי סוריה עד לשנות השלושים של המאה התשע-עשרה. כך למשל בחלב, בדמשק ובעכו מילאו יהודים תפקידים בכירים בתחומי מסחר ובנקאות מסורתית, במשרות מנהליות-פיננסיות ובממשל המקומי. בני משפחת פֶּאָרְחִי – בעיקר שאול ובניו חיים ורפאל – החזיקו במשרות בכירות של ניהול וייעוץ פיננסי בדמשק ובעכו, ששימשו מרכזים של המחוזות העות'מאניים בסוריה הגדולה; בדמשק השתתפה משפחת פֶּאָרְחִי אף במימון שיירת החג' (העלייה לרגל) השנתית למכה ולמדינה. חיים פֶּאָרְחִי שימש יועץ פיננסי ומנהלי של אֶחְמַד אֶלְגִ'זָּאָר פֶּאָשָּׂא, המושל האכזר של מחוז צידון שבירתו הייתה עכו, ומי שהצליח ב-1799 להדוף את המצור של נפולאון מעכו. לאחר אלג'זאר, בתקופת שלטונו של סֶלִימָאן פֶּאָשָּׂא (1804-1818) בעכו, מילא חיים פֶּאָרְחִי תפקידים פיננסיים ומנהליים בכירים ביותר, למגינת לבם של יריביו הנוצרים, שאחד מהם אף תיאר בהגזמה את מעמדו: "חיים היהודי מחזיק בכל מוסרות השלטון ועושה מה שחפץ. אומרים כי איש יהודי שולט במוסלמים ונוצרים, בבכירים ובזוטרים, בקרובים וברחוקים בחופש מלא". (המקור בערבית. א' אלעורה, **תאריך' ולאית סלימאן באשא אלעאדל**, צידון 1936, עמ' 471).

ציור שמן המתאר נשים עוסקות בקטיוף לימונים בחצר "בית פֶּאָרְחִי". דמשק, 1873

אהמד אלג'זאר פֶּאָשָּׂא (1721-1804)

שליטה של עכו בשנים 1775-1804. יליד בוסניה. נולד למשפחה נוצרית, ובצעירותו המיר דתו לדת האסלאם. בימי כהונתו הפכה עכו למרכז מדיני חשוב. הוא פיתח את נמל עכו, בנה מחדש את החומה ומבני ציבור אחרים, ובהם מסגד מפואר הקרוי על שמו. צבאו הצליח לעצור בשנת 1799 את מסע הכיבוש של נפולאון. אהמד נודע כשליט אכזר שנהג להתזות את ראשי נתיניו במו ידיו על לא עוול בכפם, ולכן נקרא בכי כול אלג'זאר, שפירושו – "הקצב". אחד מקרבנותיו היה יד ימינו ושר הכספים היהודי חיים פֶּאָרְחִי, שנשאר בשירותו גם לאחר שהורה לנקר את אחת מעיניו ולקצץ את חוטמו.

בדומה לכך, כרוניקאי נוצרי אחר מעיד בהפלגת-יתר כי בראשית שלטונו של המושל הבא, עבדאללה פאשא (1819-1831), המושל לא היה יכול לעשות דבר ללא הסכמת חיים פארחי. אך לא לעולם חוסן, בייחוד בסוריה העות'מאנית: לאחר שסר חנו של חיים פארחי ציווה אלג'זאר לנקר אחת מעיניו ולכרות את אפו ואת אוזניו, ואילו עבדאללה פאשא הוציאו להורג ב-1820 והחרים את רכושו.

תקופת השלטון המצרי

תמורות ניכרות במעמד הנוצרים בסוריה התחוללו לראשונה עם הכיבוש המצרי (1831-1840), כיבוש שהיה ריכוזי, יציב ומודרני משלטון האימפריה העות'מאנית. השלטון המצרי שם קץ להצקות ולהשפלות של נוצרים בידי מוסלמים, נכבדים ואספסוף כאחד, והעניק להם לראשונה ביטחון שהתפרס על חייהם, על רכושם ועל כבודם. הם גם הורשו לבנות ולשפץ כנסיות ללא הגבלות ואף להשיג ייצוג שווה לזה של מוסלמים במועצות המחוזיות שקמו לראשונה בערים הראשיות.

למעשה, מבחינות מסוימות נהנו נוצרים בתקופת השלטון המצרי מעדיפות על פני מוסלמים. הם הפסיקו לשלם את הגזיזה ולא נדרשו להתגייס לצבא כפי שנדרשו המוסלמים; הודות להשכלתם הם זכו למעמד מועדף במנהל הפיננסי, גם על חשבון היהודים. למשל, חנא פֶּחְרִי, נוצרי קתולי, שהיה קשור לשלטון המצרי, מונה לחשב הראשי ולנשיא המועצה המרכזית של סוריה בדחקו רגליהם של בני משפחת פארחי היהודית, שמילאו עד אז תפקידים דומים.

מזלם של יהודי סוריה לא שפר עליהם כמו מזלם של יריביהם, הנוצרים, אשר הועדפו כאמור על ידי השלטון המצרי, וזאת גם כדי לרצות את בת בריתו, צרפת. אמת, היהודים נהנו מביטחון רב יותר מבעבר וסבלו פחות מהצקות ומסחיטות של מוסלמים, שנענשו בחומרה על מעשים כאלה. הם הורשו מפעם לפעם לבנות בתי כנסת חדשים ולשפץ ישנים, ואף נהנו מייצוג שווה במועצות המחוזיות החדשות. עם זאת במקומות שונים בסוריה רבתי המשיכו תושבים מוסלמים וחיילים מצרים, מוסלמים אף הם, לפגוע ביהודים, לפעמים אף באופן חמור מבתקופה הקודמת.

גרוע מזאת: ב-1840 סבלו יהודים בדמשק ובמקומות אחרים קשות בעקבות עלילת הדם הידועה לשמצה שהואשמו בה על ידי נוצרים מקומיים, בגיבוי הקונסול הצרפתי, ראטי מנטון. כמה נכבדים יהודים מדמשק נאסרו ועונו, אחדים – למוות. רבים אחרים בדמשק ובערים אחרות נרדפו על ידי נוצרים ומוסלמים כאחד.

הרקע לעלילת הדם הקשה שיצרה לראשונה חזית נוצרית-מוסלמית נגד יהודים בסוריה, היה העוינות הדתית-תרבותית הנוצרית-יהודית, אך גם ובעיקר היריבות הכלכלית-חברתית העזה בין האליטות של עדות ניצות אלה. כפי שצוין לעיל, משפחות יהודיות בסוריה, ובייחוד משפחת פארחי, זכו ליחס מועדף מצד השלטונות העות'מאניים בגלל שיקולים פוליטיים ואף הודות לשדולה יהודית גדולה באסתאנבול, בירת האימפריה. המניעים להעדפת הנוצרים בשנות השלושים היו אף הם פוליטיים – מימוש ציפיותיה של צרפת, בת הברית של מֶחְמֵד עָלִי, ומגינת הנוצרים הקתולים באזור. הנוצרים נהנו גם מתמיכתה של שדולה נוצרית-סורית בקהיר. כמו כן הייתה לנוצרים עדיפות גם בניהול האדמיניסטרציה הפיננסית המודרנית של מחמד עלי אשר התבססה על פקידי מדינה ולא על בנקאים-מתווכים, כמו בני משפחת פארחי. ואכן, לאחר הכיבוש המצרי פוטר רפאל פארחי מתפקידו כמנהל-בנקאי של האוצר (צֶרְאָף) בדמשק, ובמקומו מונה חנא

הרב יעקב ענתיבי

שימש כחכם באשי של קהילת דמשק בשנים 1809-1842. נמנה עם ראשי הקהילה שנאסרו בעת עלילת דמשק בשנת 1840, ובמשך כחצי שנה עונה באכזריות רבה. הודות להתערבותם של השר משה מונטיפיורי ושל אדולף כרמייה ובלחץ מעצמות אירופה הסכים מחמד עלי להעניק לו, כמו גם ליתר האסירים, חנינה. לאחר שחרורו עלה לארץ ישראל ובילה את שארית חייו בעיר ירושלים. נפטר בשנת תרי"ז (1847).

בחרי להיות מנהל חשבונות ראשי (מבאשר) של סוריה רבתי. למרות זאת משפחת פארחי ומשפחות יהודיות אחרות בדמשק המשיכו להחזיק במשרות ממשלתיות ולנהל חלק מסחר החוץ של סוריה, להוותם של מתחריהם הנוצרים. הנוצרים, אשר נהנו מאהדת הממשל המצרי ומגיבוי חזק של הקונסול הצרפתי, החליטו כנראה לנצל את היעלמותו של כומר פרנציסקני, האב תומאסו, בדמשק בשנת 1840 כדי להאשים את היהודים ברציחתו ובשימוש בדמו לאפיית מצות הפסח. בעקבות העלילה נאסרו מנהיגי הקהילה היהודית, ובראשם הרב הראשי יעקב ענתיבי, ועונו באכזריות, וחמור לא פחות: האשמות יהודים ברצח התפשטה גם בקרב ההמון המוסלמי, והם הצטרפו לנוצרים בהוקעה וברדיפה של יהודים ברחבי סוריה.

תקופת הרפורמות העות'מאניות

גם לאחר 1840 המשיכו בני ההמון המוסלמי, וללא ספק הנוצרי, להציק ליהודים בעטייה של עלילת דמשק ועלילות נוספות שטפלו עליהם. אולם השלטונות העות'מאניים, שכבשו מחדש את סוריה בעזרת אנגליה ומעצמות אחרות בשלהי שנת 1840, גינו את עלילת הדם ושיקמו את מעמדם המועדף, יחסית לנוצרים, של יהודי סוריה. על פי בקשת משה מונטיפיורי, הנדבן היהודי הבריטי, הוציא הסולטאן עבד אלמג'יד בנובמבר 1840 פְּרִמָּאן, צו מיוחד שגינה את עלילות הדם של דמשק (ורודוס), הגדירן כדיבה והבטיח הגנה ליהודי האימפריה.

משה מונטיפיורי (1784-1885)

נדבן ושתדלן יהודי מאנגליה. בגיל 40 פרש מעסקיו הכלכליים והתמסר לעזרת אחיו היהודים במדינות העולם השונות. פעל רבות למען זכויותיהם וסייע להם בעת רדיפות וגזרות. בשנת 1840 פעל בהצלחה לביטולה של עלילת דמשק ואף קיבל מן הסולטאן התורכי פרמאן להגנה על היהודים. מלבד זאת נודע בתרומותיו למוסדות צדקה ובעזרתו להתפתחות היישוב היהודי בארץ ישראל. בזכות פעילותו זכה לכינוי "שר היהודים".

כעבור חודשים אחדים מונה רפאל פארחי מחדש לצראף של מחוז דמשק ולחבר במועצה החדשה של המחוז. הוא פעל ללא דיחוי לקדם את בני עמו במנהל המחוזי ולנקום בנוצרים, כפי שהעיד הקונסול הבריטי בדמשק: "[...] רפאל פארחי [...] נטל לעצמו – בתאום עם חברי המועצה [המוסלמית] שליטה מלאה במינויים של הממשל הנוכחי [תוך] רגשות פנטיים נגד נוצרים [...] ומעסיק רק יהודים במחלקות השונות [...] ופיטר את כל הנוצרים והחליפם ביהודים" (The National Archives of the United Kingdom, London, F.O. 78/447, Werry to Bidwell, Damascus, 21 August 1841).

עבד אלמג'יד (1823-1861)

סולטאן עות'מאני בשנים 1839-1861. עלה לשלטון בגיל 16, אחרי המפלה שספגה תורכיה מידי מחמד עלי. אלמג'יד נאלץ להתמודד עם מרידות רבות בתחומי האימפריה. הוא פתח את "תקופת הרפורמות" בתולדות האימפריה העות'מאנית לאחר פרסום כתב הרפורמות "כִּיִּשִׁי שְׂרִיף" בנובמבר 1939, שבו הצהיר על שוויון בפני החוק לבני כל הדתות. בשנת 1841 פרסם, לבקשת משה מונטיפיורי, פרמאן, ובו אסר על העלאת עלילת דם נגד היהודים בתחומי ממלכתו.

בתים הרוסים ברובע הנוצרי בעקבות התפרצויות אלימות של מוסלמים. דמשק, 1860

תנטימאת

כינוי לצווים הסולטאניים שפורסמו ביזמת הסולטאן של האימפריה העות'מאנית עבד אלמג'יד. מטרתם הייתה לרכז ולייעל את משטר האימפריה, וכן להכניס בו שינויים ברוח ערכי המודרנה. הצו הראשון פורסם בנובמבר 1839 ונכללו בו הוראות על שינויים בארגון הצבא והמנהל, נוסף על הבטחת זכויות כל הנתונים באימפריה העות'מאנית בתחומי הביטחון, הרכוש והכבוד. הצו השני פורסם בפברואר 1856 ועסק בהבטחת שוויון זכויות וחובות לנתינים הלא-מוסלמים של האימפריה. המסמך השלישי שפורסם במסגרת התנטימאת (הרפורמות) היה בעצם חוקה שיצקה את היסודות לפרלמנט וחזרה על עקרונות השוויון, עם שקבעה כי האסלאם הוא דת המדינה.

ברם כעבור זמן הכניס הממשל העות'מאני מנהל כספים מודרני בסוריה וביטל את משרתו של פארחי. אולם הוא ויהודים אחרים המשיכו למלא תפקידים שונים במנהל העות'מאני החדש וכן בבנקאות ובסחר חוץ. אכן, יהודים לא מעטים צברו מחדש ממון והשפעה, ושלא כמו בעבר – נהנו גם מביטחון סביר יחסית בחייהם ומהגנה על רכושם. השלטונות העות'מאניים, על פי הנחיות של הרפורמות החדשות – התנטימאת, שפורסמו בשנים 1839, 1856, ו-1876 – הגנו בדרך כלל על יהודים בסוריה רבתי מפני הטרדות, עלילות, סחיתות והצקות שאירעו לפעמים מצד מוסלמים ושוטרים מקומיים, בעיקר בערים קטנות. גם יחסם של המוסלמים ליהודים השתפר במידה מסוימת, והיחסים ביניהם היו ללא ספק טובים מאלה שבין המוסלמים לנוצרים, כפי שמעיד בהגזמה נוסע יהודי בן הזמן: "[...] הישמעאלים והיהודים אינם שונאים זה לזה. אדרבא, אוהבים זה לזה; אבל לערלים הישמעאלים שונאים הם" (קעסטילמאן, **מסעות שליח צפת**, עמ' יט). בחלקים שונים של סוריה היו מקרים של התפרצויות אלימות של מוסלמים כלפי נוצרים בלבד, ויהודים לא נפגעו כלל וכלל, למשל בחלב באוקטובר 1850 ובדמשק ביולי 1860: בדמשק טבחו מוסלמים בנוצרים והותירו אלפי הרוגים ופצועים, בתים וכנסיות הרוסים. הטבח אירע בגלל גורמים שונים, ובהם התעקשות של הנוצרים לקבל זכות לשוויון פוליטי מלא עם המוסלמים ולבצע פולחן דתי בפרהסיה כפי שהובטח להם בכתבי הרפורמות. המוסלמים ראו בכך התגרות. היהודים לא עוררו את רוגזם של המוסלמים משום שלא ביקשו זכות לשוויון מלא והמשיכו להתנהג כעדה דתית בעלת מעמד פוליטי נחות ונאמנה לאימפריה העות'מאנית. כפי שתיאר נוצרי בן הזמן את התנהגות היהודים באימפריה: "שלווה [של יהודים] תחת השלטון העות'מאני – בניגוד לתסיסה והזעזועים של נתינים אחרים [נוצרים] [...] מוסברת בחלקה ע"י המנהגים והעמדות השלווים של היהודים, אשר אינם גורמים נזק כלשהו לשער העליון [...] סבלנים, חרוצים ומשלימים עם גורלם הם לובשים – ללא תחושה של השפלה – את הגלימה הצבעונית (גי'הודאנה) אשר החוקים העתיקים של האימפריה קבעו כסימן שיבחין ביניהם ובין המוסלמים". (המקור באנגלית. (M.A. Ubicini, *Letters on Turkey*, London 1856, vol. 2, p. 346.) מלבד התנהגות צנועה זו המשיכו יהודים בערי סוריה רבתי לשלם מעין "דמי חסות" – ביזמתם או על פי דרישה – להגנה מפני התקפות והצקות של ההמון המוסלמי. יהודים המשיכו להפגין נאמנות לאימפריה המוסלמית העות'מאנית גם בתקופות של משברים ומלחמות עם גורמים נוצריים אירופיים והעניקו גיבוי מוסלמים שהתנכלו לנוצרים. לדוגמה, בתקופת מלחמת קרים תרמו יהודים כסף למאמץ המלחמתי העות'מאני, ולפי

הצלת יהודי דמשק במאורעות 1860

ולא היו לעולמים, ומאת ה' היה הדבר לכל השוללים גדולים וקטנים לא נגעו ולא פגעו באומותנו הישראלית לא בגופים ולא בבתים ולא בממון ונעשה לנו נס עצום ורב כמעט יותר מניסי יציאת מצרים, והודאות נתננו לשמו יתברך יתעלה, לעד אשר לא יעזב חסדו ואמיתו מאת עמו וצאן מרעיתו [...] ראה ראינו ואזנינו שמענו עצמת שנאתם וקנאת הנוצרים לעם בני ישראל באמרם למה הגויים לא רצחו ולא שללו ולא שרפו בתי בני ישראל, ודבריהם אלה הם שנאה וקנאה ותחרות והם מקשים קושיא לאלקינו אשר נתן בלב השוללים הרחמנות ולא נגעו ולא פגעו בעם בני ישראל [...].

המגיד, גיליון 39, 5 באוקטובר 1860, עמ' 154-155.

מכתב של חכמי דמשק ורבניה ליעקב דה רוטשילד בפריז מיום י"ח באולול תרי"ב:

תפארת ישראל, עטרת ראשנו ראש מעוזנו הודנו והדרנו עומד בפרץ [...] הגביר ההכם השר הגדול מעוז ומגדול יצ"ו כמהר"ר [ישמר צורו ויחיהו כבוד מורנו הרב רבי] סניור יעקב באראן די ראטשילד נר"ו [גטריה רחמנא ופרקיה] [...] אחרי דרישת שלומו וטובתו אנחנו אלה פה ק"ק [קהל קדוש] דמשק יע"א [יגן עליה אלוקים] תמיד מתפללים בעד הצלחתו [...] אותותינו אלה הם המדברים להודיע במרום קדשו כי בודאי כבר קדמה הידיעה מאשר עשו גויי הארץ עם הנוצרים השוכנים בדמשק מזה מ' יום ושללו והרגו וישרפו בתיהם דברים אשר לא יעשו

דיווח נוצרי יצאו בתהלוכות חוצות כשהם נושאים צלב קשור בחבל וקוראים בערבית: אֵלֵּלָהּ יִנְצֵר אֶלְסֶלְטָאן, אֵלֵּלָהּ יִלְעֵב אֶלְכֶפֶּאָר ("אללה יגן על הסולטאן; אללה יבוז לכופרים"). בעת טבח 1860 בנוצרים של דמשק סיפקו היהודים מי שתייה לפורעים המוסלמים. במקרה זה סביר להניח כי יהודי דמשק צידדו בפורעים המוסלמים גם כדי לנקום בנוצרים על עלילת הדם ב-1840. כפי שמעיד שירו של הרב שלום מֶהֶדָב:

שירו נא לאל שירים / על גאולת העברים / בנפול זרע הנוצרים / ביד בני ישמעאל.

מאד הרגו מהם / וישבו את בניהם / בנשיהם ובנותיהם / וישם תועבות האל. / מרום שוכן דר רומה / זכר עלילת תומה / [הכומר תומסו] עשה בהם נקמה / נקמת בני ישראל.

אליליהם שרפו / כומריהם הרפו / בחוצות נתעלפו / תחת דגלי ישמעאל [...] / ה' עזי ומעוזי מעוז לבני ישראל.

ספר משמרת החדש, צפת תרכ"ג, דף מה ע"ב-מו ע"א.

ההתפתחויות לאחר 1860

טבח 1860 בדמשק והטבח שטבחו הדרוזים בלבנון בנוצרים המרונים היו נקודות מפנה חשובות מאוד בתולדות הנוצרים בסוריה וביחסיהם עם המוסלמים. עשרות אלפי נוצרים, חרדים מאלמות המוסלמים, היגרו מסוריה ומלבנון ליבשת אמריקה ולמקומות אחרים. רבים אחרים הסתופפו במסגרות העדתיות תחת הגנת מעצמות, ואילו מתי מעט – אינטלקטואלים נוצרים שהתגוררו בעיקר בִּבְּירוֹת – ניסו ליצור מכנה משותף תרבותי פטריוטי עם משכילים מוסלמים כדי להמשיך לחיות בשלווה בדו־קיום.

למרות ניסיונות של משכילים נוצרים לעצב תנועה לאומית ערבית על-עדתית, היחסים הבין-עדתיים לא השתנו שינוי רב: מוסלמים המשיכו להיות עוינים כלפי נוצרים, ונוצרים כלפי יהודים, ולהפך. יחס המוסלמים ליהודים היה עדין דואלי: סובלנות יחסית מחד גיסא, ובוז והשפלה מאידך גיסא. אולם בקרב היהודים הסתמנה מגמה של שערוב –

חיילים ארץ-ישראלים בצבא העות'מאני וביניהם משה שרת (שורה שנייה שלישי משמאל) בחברת נכבדים מקהילת חלב. חצר בית החולים של חברת "צדקה ומרפא", 1915

אימוץ השפה והתרבות הערבית, כולל שמות פרטיים ערביים והקמת אגודה תרבותית-ערבית, ובמקרים מעטים אף השתלבות בתנועה הלאומית הערבית המתפתחת. הייצוג היהודי במועצות ברחבי סוריה רבתי והיחס אליהם מצד החברים המוסלמים היו שונים ממקום למקום ומתקופה לתקופה – על פי הנסיבות השלטוניות ויחסי הכוחות בין הגורמים המשפיעים, ועל פי מידת הקנאות או הסובלנות של השלטונות העות'מאניים וההנהגה המוסלמית. הדברים אמורים לא רק בנציגים יהודים במועצות, אלא גם בנתינים יהודים ככלל. פעמים זכו יהודים לכבוד ולעיטורים ממלכתיים וליחס הוגן, ופעמים אחרות היו נתונים להשפלות, להטרדות ולתקיפות של ההמון ואף של נכבדים מוסלמים. למשל, בשנות השישים ובראשית השבעים הביעו מושלים עות'מאניים בסוריה, ובעיקר מִדְחַת פֶּאֶשָא, אהדה ליהודים וסייעו להקמת בתי ספר של "כל ישראל חברים" בדמשק ובחלב ולמודרניזציה של החינוך היהודי. לעומת זאת מושלים אחרים הצרו את צעדיהם של יהודים והשפילו אותם הן בשל דבקותם באמונתם האסלאמית השמרנית והן בשל לחץ מצד גורמים מוסלמיים באסתאנבול או בערי סוריה. בדומה לכך, המשיכה והתקיימה אפליית היהודים במשפטים נגד מוסלמים שנערכו בבית הדין המוסלמי (מִחְפֶּמָה שְׂרָעִיָה), אולם בבתי הדין המעורבים החדשים לענייני אזרחים, מסחריים ופליליים, זכו יהודים לעתים לגישה צודקת יותר וגם לייצוג בצוות השופטים, שהיה ברובו מוסלמי. לסיכום ניתן לומר בהכללה מסוימת כי הממשל העות'מאני עד למלחמת העולם הראשונה ניהל מדיניות קורקטית ולפעמים אוהדת כלפי יהודי סוריה. היהודים מצד המשיכו להפגין נאמנות לסולטאן ולאמפריה העות'מאנית בעיקר בשעות משבר כגון בעת מלחמת תורכיה-רוסיה ב-1877 – שעה שתרמו למאמץ המלחמתי וקיימו תפילות לניצחון הצבא העות'מאני גם בעיצומה של מלחמת העולם הראשונה.

מלכות פִּיצַל

פיצל הראשון (1883-1933)

בן למשפחה התאשמית ששלטה בחג'אז שבחצי האי ערב. הבריטים הכירו תודה למשפחה על השתתפותה ב"המרד הערבי" נגד העות'מאנים במלחמת העולם הראשונה, ומסרו את סוריה לשליטתו של פיצל, שקיווה להקים ממלכה ערבית עצמאית בראשותו. לאחר תבוסת צבאו ב-24 ביולי 1920 בקרב מִיֶּסְלוֹן לצבא הצרפתי, ברח פיצל, ובאוגוסט 1921 הוכתר על ידי הבריטים כמלך עיראק.

במלחמת העולם הראשונה הגיעו גולי ארץ ישראל לדמשק והחלו מעוררים בקהילה המקומית את הרגש הציוני. שנת 1919 נתפסה בעיני המוסדות הציוניים כשנה שהושגה בה קדמה גדולה בדמשק בכל תחומי העשייה הציונית. אולם מששקע סופית אבק המלחמה, והאיפוריה הציונית שעודדה על ידי פעילות ועד הצירים נשחקה במצוקות חיי היום-יום, החלה הציונות קוסמת פחות ופחות לרבים מבני הקהילה. גורמים מדיניים, כלכליים וחברתיים חיצוניים ופנים-יהודיים כאחד איימו על המשך הזיקה הציונית של יהודי דמשק. הבעיה העיקרית הייתה תחושתם כי הם מצויים בין שאיפות התנועה הערבית הלאומית לשאיפות התנועה הציונית בכל הנוגע לעתידה המדיני של ארץ ישראל. לאחר המלחמה הועמד האמיר פיצל בראש המערכת הפוליטית בסוריה ופעל לכינונה של ממלכה ערבית בראשותו בשטחי "סוריה הגדולה", דהיינו סוריה, הלבנון, עבר הירדן וארץ ישראל. אנשי אמונו של פיצל, שהיו הממסד הפוליטי החדש, היו בעלי אוריינטציה לאומית-ערבית-סורית מובהקת וביקשו להגדיר את מסגרותיה של סוריה הערבית. כדי לגשר על פערים ולטשטש הבדלים שנבעו מן השוני הדתי שבין קבוצות האוכלוסייה השונות, טופח ההיבט החילוני של הלאומיות הערבית. אמנציפציה ושוויון זכויות הובטחו לכל התושבים. הססמה שביטאה יותר מכול את פעילותו של ממשל פיצל לשילוב אמתית של המיעוטים הלא-מוסלמים במדינה הערבית-הסורית הייתה "הדת לאלוהים והמולדת לכולם". במסגרת זו הוכרו היהודים יושבי דמשק וחלב כחלק טבעי של החברה הערבית-הסורית המחזיקים בדת משה (מוֹסְאָנִי). בצד שוויון הזכויות שהוצע להם במשטר

הערבי החדש הובהר להם כי החברה הסורית הלאומית מצפה מהם להפגין הזדהות מלאה עם מטרותיה.

היהודים הועמדו במצר בין הצורך שבהזדהותם עם השאיפות הלאומיות הערביות-סוריות לבין החבירה למעשה הציוני אשר ביקש לכוון בית לאומי לעם היהודי בארץ ישראל. במחצית הראשונה של שנת 1919 הייתה דמשק מוקד הלאומנות הערבית ומקור ההסתה והפעילות האנטי-ציונית בארץ ישראל. דהיינו, התנגדותם של הגורמים הלאומיים ושל הפלשתינים בדמשק הופנתה נגד התנועה הציונית ונגד יהודי ארץ ישראל, אך לא נגד יהודי סוריה. החלטות הקונגרס הסורי הביעו התנגדות לכל פעילות ציונית בדרום סוריה (פלסטין), אך בה בעת הבטיחו את המשך הנאת היהודים מן הזכויות המוקנות להם בחוק.

הסכם פיצל - ויצמן

תושבי חלב מתאספים לקבל את פני פיצל. אוקטובר 1918

הבדל דת. סעיף אחד מבין תשעת סעיפי ההסכם עסק בסיועה של התנועה הציונית למדינה הערבית למיצוי הפוטנציאל הכלכלי הגלום באוצרותיה הטבעיים של הארץ, ולפיתוח אפשרויותיה הכלכליות [...] בשולי הדברים הוסיף פיצל הערה בזו הלשון:

אם הערבים ישיגו את עצמאותם כפי שתבענו בתזכירנו ביום 4 בינואר 1914, שהוגש למיניסטריין התיכון של בריטאניה הגדולה, הריני מסכים למה שנאמר בזה ולסעיפיו. ואם יבוא איזה חילוף או שינוי כלשהו, לא אהיה חייב או קשור באיזו מלה שהיא, אלא יחשב ההסכם הזה כלא היה, ללא תוקף וללא ערך, ולא אהיה נתבע עליו באיזו צורה שהיא.

1' הראל, "לאומיות, ציונות, עיתונות, וסוציאליזם יהודיים תחת שלטון פיצל בדמשק", פעמים 111 (תשס"ז), עמ' 109-111.

האמיר פיצל, שהערבים תלו בו את כל תקוותיהם המדיניות ושאיפותיהם הלאומיות, לא יכול היה להתעלם מן התנועה הלאומית היהודית, ששמה לה למטרה להקים בית לאומי לעם היהודי בארץ ישראל. תנועה זו, שעדיין לא דברה במפורש על הקמת מדינה יהודית, לא נתפסה בעיניו מלכתחילה כמסכנת את שלמותה של הממלכה הערבית שעתידיה הייתה לקום בראשותו. חיים וייצמן, שהגיע לארץ ישראל באביב 1918, בראש 'ועד הצירים', שוכנע על ידי הגנרל אלנבי, להיפגש עם האמיר פיצל, במטרה להגיע עמו להסכם בסיסי שיהווה הכרה ערבית רשמית בתכנית הציונית [...] ב-4 ביוני 1918 התקיימה במחנהו של פיצל שבאזור עקבה, פגישתם הראשונה של האמיר הערבי והמנהיג היהודי. על פי עדות וייצמן, השיחה ביניהם הייתה מפורטת למדי, וארכה למעלה משעתיים. וייצמן הסביר לאמיר את מהות שליחותו של 'ועד הצירים' ואת שאיפתו להסיר כל פחד וחשד מלב הערבים. הוא אף הביע את תקוותו כי פיצל יושיט לתנועה הציונית את עזרתו המוסרית רבת ההשפעה. להפתעת וייצמן שאלותיו של האמיר, ובקשותיו להבהרות שונות בעניין הפעילות הציונית, העידו על בקיאותו בתכנית הציונית. לפחות על פי עדותו של וייצמן, סיכם המנהיג הערבי את השיחה בהביע את רצונו שהיהודים והערבים יפעלו בשיתוף ובהסכמה כבר בוועידת השלום שאמורה היתה להיערך לאחר המלחמה. עוד הוסיף פיצל כי לדעתו גורל שני העמים קשור בעתיד המזרח התיכון, ובעל כורחה גורל שניהם תלוי ברצונן הטוב של המעצמות הגדולות [...] ההבנה ההדדית שבין שני מובילי התנועות הלאומיות - הערבית והיהודית - הגיעה לשיאה בחתימת ההסכם הרשמי ביניהם ב-3 בינואר 1919. בהסכם זה דובר על 'הקרבה הגועית והקשרים העתיקים הקיימים בין הערבים והעם העברי', ועל שיתוף פעולה הדוק כדרך הבטחה ביותר להשגת שאיפותיהם הלאומיות של הערבים והיהודים, ובראשן הקמת מדינה ערבית בסוריה ומדינה יהודית בארץ ישראל. בהסכם דובר גם על אופן קביעת הגבולות בין שתי המדינות, על הרצון הטוב וההבנה ההדדית שאיפיינו את היחסים ביניהן, על הגשמה מלאה של הצהרת בלפור, על עידוד העלייה היהודית לארץ ישראל, פיתוח ההתיישבות היהודית ברחבי הארץ מבלי לפגוע בזכויותיהם של יושבי הארץ הערבים, שמירה על חופש הפולחן לבני כל הדתות, ושוויון פוליטי-אזרחי לכל אדם ללא

כל אותה העת, נאמן לרעיון שוויון הנתונים בני כל הדתות, הוסיף פיצל להביע את דעתו כי היהודים זכאים לחיות מתוך ידיעה כי ביטחון חייהם, כבודם ורכושם מובטח להם. חתירתו הבסיסית של פיצל הייתה לקראת יצירת אווירה של סולידריות בין החלקים השונים של העם הסורי שרצה לגבש. משום כך הסובלנות הדתית הייתה נר לרגליו. כרבע מחברי הממשלות השונות שהקים פיצל היו נוצרים. המועצה העירונית של דמשק, שנוסדה ב־12 בינואר 1919, כללה 12 חברים, ובתוכם שני נוצרים ויהודי אחד – משה (אבן דאָד) טוֹטח. ה"ערביות" הודגשה כמכנה המשותף שקשר את כל בני העם עוד קודם התפצלותם לדתות שונות. באופן שכזה, הרשויות הוסיפו להתייחס אל יהודי סוריה כאל אזרחים ערבים – בני דת משה.

ניצני השינוי באווירה הציבורית כלפי יהודי סוריה, שנראו כבר בשבועות שלקראת הגעתה של ועדת קינג־קריין ביוני 1919, הלכו ופרחו. בלהט ההתקפות האנטי־ציוניות, בשלהי 1919 ועד לסילוקו של פיצל ביולי 1920, נתחלפו לכותבים הלאומניים המונחים "ציוני" ו"יהודי", והחלו להישמע קריאות להיפרע מן היהודים המקומיים על פשעי הציונים בארץ ישראל. הדבר גרם לבהלה בקרב רבים מבני הקהילה.

עם זאת הממשל הפיצלי, בהשפעת האמיר עצמו, שהיה בטוח בנאמנות היהודים לשלטונו, הוסיף להפגין עמדה פרו־יהודית. אף שמדיניות זו עוררה תגובות של גינוי מצד החוגים הלאומניים והפלשתינים, פיצל לא נרתע. יזמות לאומניות שביקשו להביא לפגיעה ביהודי דמשק נקטעו באבן על ידי כוחות הממשלה, אם משום הרצון לשמור על הסדר בדמשק ואם משום כוונה נסתרת של פיצל לרכוש בדרך זו את אהדתם של יהודי ארצות הברית ואת תמיכתה.

היחסים עם הממשל הפיצלי ועם החברה הערבית הסובבת הובילו לשני מסלולי פעולה אקטיביים של היהודים בנוגע לעתידם ולגורלם. היו שלא האמינו כלל ועיקר באפשרות של חיים יהודיים במסגרת המדינה הערבית, ואף התייאשו מן האפשרויות הכלכליות

חברי הקונגרס הסורי בדמשק
ובניהם יוסף לניאדו (למטה, חמישי
משמאל), 1920

עיתון דר-לשוני בדמשק

כדי לקרב בין הערבים לבין היהודים תחת מלכות פיצל, ייסדו המורים בבתי הספר העבריים בדמשק בשיתוף עם צעירים מקומיים עיתון דו לשוני, עברי-ערבי, בשם "המזרח/אלשרק". הגיליון הראשון של העיתון יצא ביום שני, 5 ביולי 1920, לפנות ערב. במאמר המערכת בערבית תחת הכותרת "ג'א'א'נא" הדגש הוא על היותם של יהודי סוריה חלק בלתי נפרד מן הענפים המרכיבים את האומה הסורית וכי מטרת העיתון היא חינכם של יהודי סוריה כדי שיוכלו לשרת את המולדת הסורית ולמלא את חובתם כלפיה ברצינות, בנאמנות ובמרץ:

שהרי היהודים בממלכה הסורית החדשה מהווים איבר בגוף המולדת הזו האהובה, או ענף בעץ הממלכה הזאת [...] והמטרה אשר נפנה אליה איפוא בהדפסה זו, היא לחזוק האיבר בגוף הממלכה הסורית כדי שיהיה אבר פעיל שיפיקו ממנו תועלת שאר האברים שהעם הסורי מורכב מהם [...]

אנו מאלה החושבים שזו חרפה לעם היהודי הסורי אם ישאר שקוע בתרדמת הבערות והרפיון ושיהיה אבר לא פעיל בגוף המולדת הזו [...]

המזרח/אלשרק, גיליון 1, 5 ביולי 1920, דף השער. (תרגם מערבית ירון הראל)

המוגבלות בממלכה החדשה. אלו בחרו בהיפרדות, דהיינו להגר אל המערב, בעיקר ליבשת אמריקה. אין בידינו נתונים על מספר המהגרים היהודים מסוריה בתקופת פיצל, אולם המקורות שלפנינו מצביעים על ההגירה בתקופה זו כעל תופעה מרכזית שהשפיעה רבות על תחומים שונים בחיי הקהילה.

מסלול הפעולה השני היה דווקא לכיוון של התערות בפעילות הפוליטית המקומית התוססת. במצב עניינים שכזה החל סחף אטי אך עקיב של צעירים יהודים שהחלו משתתפים בפעילות הציבורית למען הלאומיות הסורית. אליהו ששון, דוברם הבולט של צעירים אלו, הכריז באחת ההפגנות שנערכו בדמשק בתקופת שלטון פיצל: "אחים הננו בתור סורים ובני דוד בתור יהודים" (דואר היום, גיליון לה, 18 בנובמבר 1919, עמ' 3). יהודי אחר, יוסף לַנְיָאדוּ, היה אחד מנציגי דמשק בקונגרס הסורי שפעל בשנים 1919-1920.

ערב הכיבוש הצרפתי נשמעו מחד גיסא איומים על חיי היהודים, אך מאידך גיסא, אנשי דת מוסלמים בדמשק נשאו באותם ימים דרשות במסגד אַמְיָה, ובהן ציוו על המוסלמים המאמינים שלא לפגוע ביהודי סוריה. אישים מדיניים וצבאיים ביקרו אצל ראשי הקהילות הנוצריות ואצל החכם בַּאֲשִי והרגיעו את חששותיהם. פטרולים סבבו ברובע היהודי יומם ולילה. קצינים ומפקדים ערבים שנערכו להגנת דמשק ביקרו ברובע היהודי והרגיעו אף הם את המיעוט החושש. מוסלמים שהתגוררו בקרבת הרובע היהודי ארגנו שמירה על הרובע ולא נתנו לשום זר להיכנס אליו.

בתקופת המנדט הצרפתי

הצרפתים קיבלו את המנדט על סוריה בוועידת סן-רמו באפריל 1920. כתב המנדט חייב את הצרפתים להכשיר את מנהיגי סוריה מבחינה פוליטית לקראת עצמאות לאומית מודרנית. אולם חלקים ניכרים מיושביה של סוריה לא ראו בצרפתים כוח משרחר מן האימפריה העות'מאנית אלא כוח כיבוש מערבי זר שחיסל את ממשלתו הערבית הלאומית והלגיטימית של המלך פיצל. על רקע המאבק הקולוניאלי עם בריטניה ראתה צרפת בלאומיים הערביים משרתי האינטרסים האזוריים-האסטרטגיים של בריטניה. גם הפעילות הציונית בקהילה היהודית נתפסה כפרו-בריטית. הצרפתים ניסו לחזק גורמים פרו-צרפתיים מבין המיעוטים. ממצב זה נהנו אוהדי חברת "כל ישראל חברים" בקהילות. מוסדות החינוך של חברה צרפתית זו החלו דוחקים יותר ויותר את רגלי החינוך העברי-

ועידת סן-רמו

התקיימה ב-19-26 באפריל 1920 בסן-רמו שבאיטליה. בוועידה התכנסו נציגי המדינות המנצחות במלחמת העולם הראשונה, ודנו בחלוקת האימפריה העות'מאנית.

חיילים צרפתים מגנים על הכניסה לרובע היהודי. דמשק, 1930 לערך

למעלה מימין: השתתפות בני הקהילה היהודית בלויית הנשיא תאג' אלדין. דמשק, 1943

למעלה משמאל: שמש בית הכנסת יושב על חורבות בית הכנסת הגדול בחלב אחרי השרפה, 1947

הרס כללי בעקבות הפצצת דמשק על ידי הצרפתים ב־18 באוקטובר 1925 בתגובה למרד הדרוזים

מרד הדרוזים

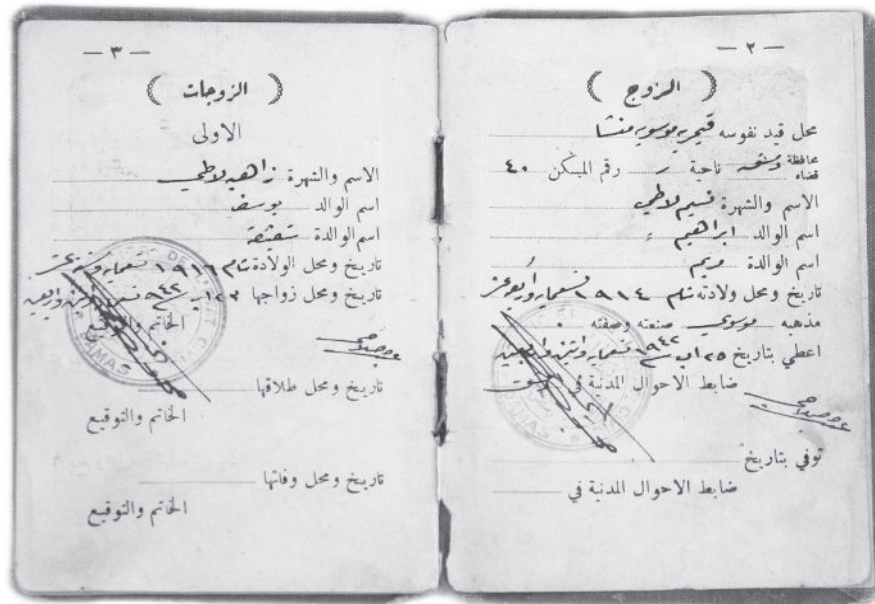
בשנים 1925-1927 פרץ מרד כללי בסוריה ובלבנון. הדרוזים בג'בל אלדרוז (הר הדרוזים) שבסוריה עמדו בראש המרד נגד הצרפתים ששלטו במדינה משנת 1920. את ההתקוממות הנהיג הסולטאן אֶלֶאֶטֶרש. המרד הגיע לשיאו באוקטובר 1925 כאשר המורדים פרצו לדמשק וגרמו לצרפתים לסגת מהעיר. בתגובה לכך הפציצו הצרפתים את הרבעים בדמשק. בעת הפצצת העיר נהרגו ארבעה יהודים ובתים רבים נהרסו ונבזזו. בשנת 1927 זוכא המרד הגדול באופן סופי, ועמו איבדו הדרוזים את האוטונומיה שהייתה להם בהר הדרוזים. המרד מוכר גם בשם "המרד הסורי הגדול" או "ההתקוממות הלאומית הסורית".

הציוני מסוריה. דעיכת הפעילות הציונית הביאה גם לדעיכה מסוימת של התחושות האנטי-יהודיות שפשטו בציבור הסורי בשנותיים של הפעילות המדינית התוססת שלאחר תום מלחמת העולם הראשונה. זאת ועוד, אחת המטרות הראשונות שהציבו לעצמן רשויות המנדט הצרפתי הייתה השלטת הסדר במרחב הציבורי. היהודים זכו אפוא להגנה, והפגיעה בהם נעשתה כמעט בלתי אפשרית. ראוי לזכור גם כי בתקופת המנדט הצרפתי הפכו היהודים להיות גורם שולי ביותר בחברה הסורית, ועל כן לא היו בדרך כלל מטרה לעוינות של החברה הערבית שמסביב. פגיעות ביהודים, אם נעשו, היו על פי רוב תוצאה של מהומות כלליות שהתפשטו גם לכיוון הרובע היהודי, כפי שקרה למשל באוקטובר 1925 במרד הדרוזים, או כאשר תחושת העוינות כלפיהם שבה וגאתה בעקבות התנגשויות בין יהודים לערבים בארץ ישראל.

חדירתן של השפעות פשיסטיות ונאציות בשנות השלושים, שהתגברו בתקופת שלטון וישי, החמירה את היחס העוין של האוכלוסייה הערבית ליהודי סוריה. גם בשנות הארבעים היו היהודים נתונים לאיומים, לפגיעות ולמעשי רצח. המתח בין התנועה הלאומית הסורית לבין שלטונות המנדט הלך וגבר והטיל את צלו גם על האוכלוסייה היהודית. בקיץ 1945, משהועברו הסמכויות המלאות לממשלה הסורית, התחוללה ראקציה אנטי-צרפתית שהחמירה את מצבם של היהודים.

בתקופת סוריה העצמאית

החלטת האו"ם מה־29 בנובמבר 1947 על הקמת שתי מדינות בארץ ישראל, יהודית וערבית, גרמה לפרץ של התנפלויות על יהודי סוריה. הפרעות הגיעו לשיאן בחלב בדצמבר 1947. בית הכנסת הגדול נבזז והוצת. חנויות, בתים ורכוש רב נשרפו אף הם. מאז הקמתה

פנקס המשפחה על שם נסים לאטי. בין הפרטים המזהים – "מוסאוי": בן דת משה (בצד ימין של הפנקס)

של מדינת ישראל הפכו יהודי סוריה לבני ערובה בידי השלטון הסורי. על תעודות הזהות שלהם הוטבעה המילה "מוסאוי" – יהודי – בצבע אדום. נסיעות ברחבי המדינה בטווח של למעלה מארבעה קילומטר הותרו רק באישור המודיעין הסורי. נסיעות לחו"ל חייבו הפקדה של כספי עירבון והשארת בני המשפחה כבני ערובה לחזרתו של הנוסע. הגעתם של פליטים פלסטינים לדמשק בשנת 1948 החמירה את מצבם של היהודים. הפליטים שוכנו בין היתר ברובע היהודי, והדבר היה מקור לחיכוכים תמידיים. ככלל, מי שהציק ליהודים היו בעיקר הפליטים הפלסטינים ולא דווקא יושביה הוותיקים של סוריה. בעתות מלחמה בין סוריה לבין מדינת ישראל גבר המתח, והיהודים חיו בצל איום על חייהם. למשל, במלחמת ששת הימים פלשו פלסטינים לבתי היהודים בדמשק כמושים ברובי קלציניקוב, יורים לכל עבר. במלחמות הבאות כבר הגנו השלטונות על היהודים ומנעו כניסה של גורמים עוינים לרובע היהודי. הנשיא חאפטי אל־אסד סיפק בכל ימי שלטונו הגנה ליהודים, ובסופו של דבר אף התיר את יציאתם מסוריה.

סיכום

היהודים בסוריה חיו במחצית הראשונה של המאה התשע-עשרה במעמד נמוך מבחינה פוליטית, ציבורית ומשפטית לעומת המוסלמים. השלטון והאוכלוסייה המוסלמית ראו בהם נתינים נחותים שאינם זכאים להיות חברים מלאים ושווים בקהילה הפוליטית ובמוסדות השלטון. שיפור אטי אך עקיב התחולל במעמדם מאז תחילת תקופת הרפורמות העות'מאניות. להלכה, שוויונם האזרחי המלא הגיע לשיאו דווקא בתקופת הממלכה הערבית בראשות פיצל ואחר כך בתקופת המנדט הצרפתי. אולם שוויון משפטי זה לוהה בתהליך של התגברות העוינות כלפי היהודים בשל החשד כי הם מזדהים עם שאיפות התנועה הציונית בארץ ישראל. עוינות זו גברה בתקופת השלטון הסורי העצמאי לאחר הקמתה של מדינת ישראל.